

УДК 811.161.2'367.625

Дієслівна конотація як наслідок емотивного сприйняття

Встановлено, що в сучасній українській літературній мові активно використовують дієслова з новими конотативними значеннями, оскільки люди прагнуть одним словом передати і раціональну дію, тобто об'єктивне відображення дійсності, і емотивне ставлення мовця до дії, суб'єктивні властивості дії чи процесу. Визначено, що конотативне забарвлення виникає внаслідок переосмислення значення дієслова, у якому поняття суміщаються з оцінкою, в якій домінує емоційне ставлення. Доведено, що за допомогою конотативно забарвлених дієслів мовець виражає свій емоційний стан. З'ясовано механізми виникнення емоційного тону. Проаналізовано різновиди емоційної оцінки: позитивна, негативна, амбівалентна. Результатом відображення емоцій у слові в процесі їх вербалізації є емотивність. Емотивність – це компонент конотативного значення, що емоційно відображає дійсність та є засобом емоційного спілкування.

Ключові слова: конотативне значення, дієслово, емоції, емоційність, емотивне сприйняття, емотивність, оцінка.

Важливу роль у житті людини відіграють емоції, які є динамічною силою в житті людини та суспільства. Свій емоційний стан мовець може передати за допомогою конотативно маркованих дієслів. Саме тому **метою** дослідження є вплив емоцій на виникнення конотативних значень дієслів.

В українському мовознавстві спостерігається тенденція до вивчення експресивно забарвленої лексики в цілому та семантики конотативних значень дієслів зокрема. Але ще досі існує чимало нез'ясованих питань: причини та

способи виникнення конотативних значень, недостатньо вивченими є структура та функції конотації.

Для досягнення поставленої мети потрібно було розв'язати такі **завдання**: дослідити вплив емоцій на виникнення конотативних значень дієслів; виявити механізм виникнення емоційного тону; визначити види емоційної оцінки конотативно забарвлених дієслів. Проблема дієслівних конотем може стати частиною комплексного дослідження, присвяченого питанням унормування та стандартизації словникового складу.

Біологічне і соціальне значення емоцій було об'єктом дослідження вчених [4–9]. Емоції – це ставлення людини до певних фактів, явищ, зумовлене потребами людини. Пізнавальна діяльність людини пов'язана з оцінкою, у якій виразником ставлення до навколишньої дійсності є емоції. Увагу людини привертають об'єкти, цікаві для неї, викликають певні емоції і зумовлюють різну оцінку.

Емоції є своєрідним відображенням об'єктивної дійсності в мозку людини [9, с. 24]. Саме тому емоції є суб'єктивним (продукт мозку) і об'єктивним (відображають дійсність) явищем. Крім основних функцій (адаптивна, комунікативна), емоції виконують оцінну та функцію впливу. Учені довели існування емоційної системи, у якій окремі елементи взаємопов'язані динамічними й відносно стабільними відношеннями. Системність емоцій виявляється і в ієрархічній організації: наприклад, тривога може змінитися переляком і перейти в жах. Іншим підтвердженням системності емоцій є полярність між деякими їхніми парами: радість – сум, інтерес – відраза, сором – зневага [4, с. 57–58].

У мові мас-медіа функціонують дієслова, що: 1) викликають емоції і завдяки асоціативним зв'язкам у контексті впливають на інші слова, надаючи їм емоційного забарвлення: *підставити, звалити, вибити, викачати, розслабитися, вичавити* та інші; 2) позначають емоційну дію: *плакати, сміятися, радіти, злитися, обурюватися, ненавидіти, казитися, відимагати* та

інші, у яких емоції є денотатом; 3) дієслова, у структурі яких є емотивні семи: *наварити, мочити, залетіти, кинути, косити* тощо.

На думку В. В. Виноградова, одиниці мови, зокрема слова, в емоційно забарвленому мовленні виступають одночасно і знаком думки мовця, й ознакою всіх інших психічних процесів, які входять в завдання і наміри повідомлення [2, с. 19].

Конотація – це семантична сутність узуального чи оказіонального характеру, яка входить у семантику слова і виражає емотивно-оцінне ставлення до дійсності. Конотативне значення – це нове вторинне значення, яке виникає в мовленні, а згодом засвоюється мовою.

А. В. Безрукова зазначала, що «мова є засобом пізнання навколишнього світу, служить для формування і передачі думки та вираження емоцій. Оскільки інтелектуальне і емоційне складають діалектичну єдність, а емоційне так само, як і інтелектуальне, має свою систему, необхідно досліджувати в мові не лише інтелектуальний, але й емоційний зміст» [1, с. 11]. Це означає, що емоційно забарвлене мовлення одночасно репрезентує дві сторони психічної діяльності людини: мислення і емоції. Мова є лише одним із засобів вираження емоцій людини. Мова перебуває найвище в емоційно-експресивному ланцюжку: внутрішні реакції – міміка – жести – мовлення.

Отже, значення містить повідомлення про комунікативні ролі, відомості про учасників ситуації, їхні наміри та їхнє ставлення до позначуваного. Цей експресивний ефект є наслідком цілого ланцюжка змістів, що утворили конотативний компонент значення. У комплекс відомостей входить їхня внутрішня форма найменування як його «історична» пам'ять, що відновлюється у вигляді образу – пригадування реалії і оцінна модальність у її власне емоційному, емотивно-оцінному і стилістичному різновидах [6, с.114]. Дієслова можуть мати такі ознаки: внутрішню форму та емотивно-оцінну модальність. Наприклад, слово *прикривати* зі значенням 'захищати злочинців, порушників закону' має негативну емоційно-оцінну модальність, оскільки мають бути всі рівні перед законом: *«Головна функція Мін'юсту сьогодні – прикривати*

«темні справи» влади» – експерт (ГУ, 06.07.13, 3); негативну емоційно-оцінну модальність має також лексема *цвірінькнути*: «**Цвірінькнула**» – а воно у справі. Суддя Кіреєв став на бік інформаційних технологій і почав вивчати мікроблог Тимошенко (УМ, 26.07.11, 4), *цвірінькнути* – конотативне значення ‘написати про щось у мікроблозі’ виникло від назви мікроблогу «твіттер», яке походить від англійської «цвірінькати»; *пудрити* – ‘прикрашати щось, приховуючи недоліки’: *На Європейській змішалось все – люди, торгівля книжками, хотдогами, насінням, квітами. Тож якщо пудрити обличчя міста, то спершу треба його вмити*... (УМ, 17.08.11, 5); негативну оцінку лексеми *помалюватися* спричинила жартівливо-зневажлива сема ‘бажання похизуватися одягом’, але це бажання дитини, що характерно для цього віку, тому відсутнє засудження: *Суто хлоп’яче прагнення «помалюватися» перед однолітками неодмінно дається взнаки* (УМ, 25.06.08, 8).

Значення експресивно забарвлених лексем можна розкласти на дві складові: перша – денотація, яка утворює тему дієслівної семантики, а друга – раціонально-оцінна модальність, містить вказівку на емотивну модальність: мовець у дієсловах *прикривати, цвірінькнути, пудрити, помалюватися* висловлює зневагу, засудження негативного вчинку.

Отже, змістову структуру висловлення з експресивно забарвленими дієсловами можна уявити у вигляді складної системи: крім значення, є ще емотивно-оцінна модальність, що мотивована внутрішньою формою дієслова, його асоціативно-образним уявленням, але домінантну позицію посідає емотивно-оцінна модальність та її мотив.

За допомогою мовних засобів мовець може виразити свій емоційний стан. Необхідність емоційної експресії зароджується на ранніх етапах утворення мовлення, коли вираження емоцій, які входять в комунікативне завдання, ще не знайшло конкретних форм вираження. Якими будуть ці форми – залежить від багатьох чинників, а саме: 1) сили і якості актуальної потреби; 2) оцінки можливості / неможливості задоволення потреби на основі вродженого і набутого досвіду; 3) індивідуальних особливостей суб’єкта, насамперед,

індивідуальних особливостей емоційності, мотиваційної сфери, вольових якостей; 4) часу, залежно від якого емоційна реакція набуває характеру, який швидко розвивається, і афекту чи настрою, який зберігається годинами, днями чи довше; 5) якісних особливостей потреб.

Встановлено механізм виникнення емоційного тону: сприйняття об'єкта, оцінка, виникнення емоційного тону. Існує два види оцінок: раціональна та емоційна, є багато різновидів емоційної оцінки: 1) позитивна: *Це Григорій Новак гирями «вишиває». Чемпіон світу з важкої атлетики, заслужений майстер спорту* (МУ, 22.03.11, 2); *Оленка – моя землячка й родичка. Тож відбувся своєрідний бартер: я виїхав, а вона – приїхала... Там же «приякорилися» й два її брати. Купа дітей, онуків* (МУ, 23.03.11, 3); *Наступного дня всі «відриваються» по повній програмі: вуличні вертепи, колядники, багатий на наїдки різдвяний стіл, усілякі напої і, звичайно ж, пісні* (УМ, 11.01.11, 9); 2) негативна: *Будучи на цій посаді, він «вишивав» службовою автівкою напідпитку...* (УМ, 24.10.12, 7); *Я особисто проти такого підходу. Не можна авантюрно «викидати» землю на продаж, як ми це зробили з майном* (ГУ, 23.03.11, 4); *Колишні «червоні директори» перефарбувалися у біло-сині...* (УМ, 24.10.12, 8); амбівалентна (поєднуються позитивна і негативна) та невизначена: *З батьками мені пощастило, скажіть? Вони вміють «відтягуватися» по повній програмі* (МУ, 11.02.11, 2); *До слова сказати, попередні уряди також «малювали» цифри досягти 12-мільйонного рубежу ще до 2010 року, однак, як свідчить статистика, більше 8 мільйонів «не витягнули»* (ГУ, 08.02.11, 12).

Конотативне значення – результат вторинної номінації: в процесі переосмислення виникає можливість створити такі семантичні форми, де поняття суміщаються з оцінкою, в якій домінує емоційне ставлення, наприклад: *Не був би він самим собою, якби не вступнув якість штукарство* (Д, 24.04.09, 19), *вступнути* – ‘зробити щось зненацька’, зневажливе ставлення; *Японський бандурист кобзарює Україною* (МУ, 21.01.11, 1), *кобзарювати* – ‘їздити з концертами’, схвальне; *СПУ «посипалась»...* *Соціалістичну партію України*

після проведеної днями чергової конференції покинули триста її членів (Д, 07.04.09, 2), *посипатися* – ‘розколотися’, зневажливе; СБУ взялася за «майнову конверсію». У Львові спецслужби «*нарили*» схему зловживань вояків на суму 2,5 мільйони (УМ, 15.02.11, 4), *нарити* – ‘виявити’, схвальне. Внутрішня форма служить мотивом для емотивно-оцінного ставлення до реалії.

В. І. Шаховський у своїх працях вказував на зв'язок емоційності і емотивності: «Емотивність – лінгвістичний аспект категорії емоційності... Під емотивністю ми розуміємо лінгвістичне вираження емоцій, тобто та семантична частина лексичного значення слова, за допомогою якої мовна чи мовленнєва одиниця реалізує свою емотивну функцію» [8, с. 6–9].

Мова кодує емоції, «зберігає їх у слові, пожвавлює їх, вона робить можливою комунікацію на рівні людських емоцій. Таким чином, мовні знаки, які маніфестують, демонструють людські емоції, можна назвати емотивними» [5, с. 253]. В. Л. Іващенко переконана, що емотивність – основний критерій розмежування денотації і конотації – це «органічна єдність власне семантичного компонента (носія інтелектуально-логічної інформації про нову якість предмета), емоційності (момент переживання означуваного) та оцінки (відображення як індивідуально-особистого, так і національно-культурного бачення світу» [3, с. 133]. Т. Р. Ходжаян доводить, що «емотивність може бути елементом семантичної структури слова і належати до системних властивостей слова» [7, с. 12]. Емотивний компонент конотативного значення емоційно відображає дійсність, містить емоції, викликані певною дією та забезпечує емоційне спілкування між співрозмовниками. Емотивний компонент взаємопов'язаний з оцінним компонентом.

Отже, емоції і почуття забарвлюють мовленнєву діяльність загалом і її одиниці зокрема. Емоційний стан людини в різні моменти життєдіяльності – це результат багатьох емоційних процесів, серед яких є домінантний. Якщо інтенсивність домінантного процесу висока, він впливає на мовленнєву поведінку людини. Засоби мови, що використовують для вираження емоційного стану, синхронні з мотивацією діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безрукова А. В. Семантика и функционирование глаголов, выражающих эмоциональное отношение / А. В. Безрукова // Семантика и функционирование английского глагола : межвуз. сб. науч. тр. / Горьк. гос. пед. ин-т им. М. Горького ; [редкол. : Л. Львов и др.] – Горький, 1985. – С. 11–15.
  2. Виноградов В. В. Русский язык : грамматич. учение о слове / В. В. Виноградов. – М. ; Л. : Учпедгиз, 1947. – 784 с.
  3. Іващенко В. Л. До питання уніфікації поняття «емотивність» у лексичній семантиці : (конотатив.-оцінний аспект, лінгвіст. дискусії) / В. Л. Іващенко // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т укр. мови, Комітет наук. термінології. – К., 1998. – С. 132–134.
  4. Изард К. Эмоции человека : пер. с англ. / К. Изард. – М. : Изд-во МГУ, 1980. – 440 с.
  5. Меншикова Н. В. Эмотивный аспект юридической лексики современной немецкой лексики / Н. В. Меншикова // Вісн. Київ. держ. лінгвістич. ун-ту. – К., 1997. – Вип. 3 : Взаємодія одиниць різних рівнів германських.
  6. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия ; отв. ред А. А. Уфимцева. – М. : Наука, 1986. – 139 с.
  7. Шаховский В. И. Проблема разграничения экспрессивности и эмотивности как семантической категории лингвистики / В. И. Шаховский // Проблемы семасиологии и лингвостилистики / Рязан. пед. ун-т. – Рязань, 1975. – Вып. 2. – С. 3–25.
  8. Шаховский В. И. Эмотивный компонент значения и методы его описания : учеб. пособие к спецкурсу / В. И. Шаховский. – Волгоград : Изд-во Волгоград. гос. пед. ин-та, 1983. – 96 с.
  9. Якобсон П. М. Психология чувств : учеб. пособие / П. М. Якобсон. – М. : Изд-во АПН, 1956. – 238 с.
- Стадний А. Глагольная коннотация как следствие эмотивного восприятия

Установлено, что в современном украинском литературном языке активно используют глаголы с новыми коннотативными значениями, поскольку люди стремятся одним словом передать и рациональное действие, то есть объективное отражение действительности, и эмотивное отношение говорящего к действию, субъективные свойства действия или процесса. Определено, что коннотативная окраска возникает вследствие переосмысления значения глагола, в котором понятие совмещается с оценкой, в которой доминирует эмоциональное отношение. Доказано, что с помощью коннотативно окрашенных глаголов говорящий выражает свое эмоциональное состояние. Выяснено механизмы возникновения эмоционального тона. Проанализированы разновидности эмоциональной оценки: положительная, отрицательная, амбивалентная. Результатом отражения эмоций в слове в процессе их вербализации является эмотивность. Эмотивность – это компонент коннотативного значения, что эмоционально отражает действительность и является средством эмоционального общения.

Ключевые слова: коннотативное значение, глагол, эмоции, эмоциональность, эмотивное восприятия, эмотивность, оценка.

Stadniy A. Verbal connotation as a result of an emotive perception

It was already found, that in the modern Ukrainian language verbs with new connotative meanings are actively used, such as people tend to convey words in short form both rational action, an objective reflection of reality, and emotional attitude of the speaker to the act, subjective properties of the process. Determined, that the connotative coloring is caused by redefining meaning of the verb, in which concepts are combined with evaluation in which an emotional attitude is dominated. It is proved that a speaker expresses his emotional state by means of connotative colored verbs. The mechanisms of the origin of emotional tone are clarified. Analyzed varieties of emotional evaluation: positive, negative, ambivalent. Emotivity is the result of the reflection of emotion in the word in their verbalization. Emotivity is a

component of connotative meaning that emotionally reflects reality and is a means of an emotional communication.

Key words: connotative meaning, verb, emotions, emotional perception, emotivity, valuation.